

Мойсеєнко С.М.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

Основні підходи та методи дослідження дискурсу

Ключові слова: текст, дискурс, дискурс-аналіз

У сучасному мовознавстві все більшого поширення набувають дослідження, в яких використовується могутній арсенал суміжних наук. На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує велика кількість підходів як до аналізу дискурсу, так і до виділення різних його типів. Однак між усіма різноманітними точками зору є дещо спільне – усі вони розглядають людську поведінку як мовленнєву діяльність [2: 288]. Сучасна гуманітарна наука значно поповнилася публікаціями, присвяченими теорії дискурсу та вивченню його окремих аспектів. При цьому дослідники обирають різні підходи – історичний, філософський, логічний, психологічний, соціологічний, когнітивний, семіотичний, культурологічний, лінгвістичний, іноді поєднуючи деякі з них. Це дає підстави говорити про виникнення самостійного напрямку досліджень – теорії дискурсу, який є комплексною, гетерогенною дисципліною, що склалася на перетині лінгвістики, соціології знання, когнітивної антропології та сучасних критичних досліджень культури [1: 11].

Дискурс називають "зануреним в життя" текстом, що вивчається разом з тими "формами життя", які формують його: інтерв'ю, репортажі, наукові теорії, соціальні події, конференції, бесіди з друзями тощо. Саме тому дискурс слід досліджувати в прагматично-ситуативному, в ментальному та інших контекстах. Прагматично-ситуативний аспект такого дослідження полягає у з'ясуванні зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності, ментальний аспект передбачає вивчення впливу етнографічних, соціокультурних, психологічних умов на стратегії генерації та розуміння дискурсів у "живому мовленні" тощо [8:87]. Тобто це не просто мовне/мовленнєве формоутворення, яке складніше за окреме речення, а тотальне культурне явище: результат і чинник комунікації, переплетіння мовних взаємодій агентів комунікації, живе

середовище спілкування, яке, як відомо, створює нові фізичні дії, ментальні й психічні продукти.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики між дослідниками немає спільної думки, що повинно вважатися дискурсом. Так, Б. Палек відзначає, що дискурс – це "одиниця більш високого рівня, ніж речення ... твір мовлення" [1: 244]. Якщо О.М. Мороховський визначає дискурс як "послідовність взаємопов'язаних висловлювань" [6: 5], то В.О. Звєгінцев розуміє дискурс як "два або декілька речень, які знаходяться одне з одним у змістовому зв'язку" [3: 170]. Заслуговує на увагу також і визначення, яке дає В. Кох. На його думку, дискурс – це "будь-який текст (або частина тексту), в якому є ознаки одного й того ж конкретного мотиву" [5: 163]. Існують й інші визначення дискурсу. Дискурс, за В.Г. Борботько, – це текст, але такий, який складається з комунікативних одиниць мови – речень та їх об'єднань у більші єдності, які знаходяться у безперервному смисловому зв'язку, що дозволяє сприймати його як єдине утворення. В.Г. Борботько підкреслює той факт, що текст як мовний матеріал не завжди являє собою зв'язне мовлення, тобто дискурс. Текст – загальніше поняття, ніж дискурс. Дискурс завжди є текстом, але зворотне твердження – неправильне. Не будь-який текст є дискурсом [1: 81].

Сьогодні функціонування мови розглядається як різновид когнітивної діяльності, а когнітивні механізми та структура людської свідомості досліджуються через мовні явища. Зміна наукової парадигми зробила необхідним аналіз мовних явищ не лише в комунікативному, а й у когнітивному аспекті. Тому головними завданнями лінгвістичного аналізу дискурсу стають: опис та пояснення внутрішньої когнітивної структури й динаміки того, хто говорить, і того, хто слухає; вивчення комунікативних і когнітивних універсалій, опис мови як процесу відтворення соціально, культурно і лінгвістично значущих типових ментальних моделей, які відображають універсальне і спеціальне. Розвиток когнітивного підходу до явищ мови сприяв дослідженню мовних форм як похідних концептуалізації світу людською свідомістю, а їх значень – як певних структур знання,

концептів, що закріплені мовними знаками. Саме тому дослідження дискурсу набуває нових ракурсів розгляду й неминуче опиняється в полі зору вчених, оскільки є цінним матеріалом для вивчення проблем концептуалізації, категоризації, розвитку і функціонування мовної свідомості.

Когнітивний підхід до вивчення дискурсу перемежується із етно- та лінгвокультурологічним підходами, які, у свою чергу, спрямовані на виявлення в дискурсі етноспецифічних та культурних особливостей конкретного національного мовлення, виявів особливої національної ментальності, світобачення та "картини світу". Лінгвокультурологічний підхід до вивчення дискурсу дозволяє виявити, дослідити та описати ті складові, які й обумовлюють його національну специфіку. Через це до найактуальніших проблем етно- та лінгвокультурології вчені відносять такі, як: виявлення універсальних та національно-специфічних рис дискурсу; дослідження його національної складової, класифікацію факторів, що обумовлюють національну специфіку, вивчення давніх архетипічних та прототипічних уявлень, відображених у мові та дискурсі.

Соціологічний підхід передбачає дослідження дискурсу в плані особливостей сприйняття його окремими прошарками суспільства, представниками професійних колективів та етнічних груп. Як стверджує Г.Г. Почепцов, "дискурс – це вже не суто лінгвістична структура, а соціолінгвістична. Він має відповідати нормам мовної ситуації, комунікативної ситуації та соціальної ситуації. Дискурс – це мовна дійсність, яку покладено на соціальні координати" [7: 99]. При соціологічному підході увага приділяється явищам лінгвістичної варіативності, що обумовлені соціальними факторами (клас, стать, етнічний тип). Функціонування та варіативність мови в реальному житті зумовили вивчення різних соціальних типів дискурсу – професійних: медичних, технічних, театральних, академічних, юридичних, політичних, ділових тощо; гендерних: жіночих та чоловічих; вікових: дитячих, молодіжних; етнічних: негритянських, латиноамериканських (в англomовному континуумі) тощо.

Проникнення дискурс-аналізу в лінгвістику сприяло підвищенню її статусу в ієрархії наукових дисциплін. Результатом дискурсивного етапу досліджень став той факт, що вивчення дискурсу як поєднання вербального та невербального у комунікації призвело до більш тісної взаємодії лінгвістики з багатьма антропоорієнтованими дисциплінами, сприяло проникненню лінгвістичної інформації в інші галузі знань [4: 11]. Дискурс-аналіз як метод, принцип, самостійна дисципліна, відкрита для інших галузей знань, увібрав у себе загальну спрямованість дослідження на багатогранне, комплексне вивчення такого складного багатомірного феномена, як дискурс.

Кожен із підходів, безперечно, сприяє всебічному аналізу, опису і осмисленню соціолінгвістичного феномена дискурсу, який все більше набуває міждисциплінарного статусу і стає об'єктом новітніх теоретичних напрямків та наукових дисциплін – теорії дискурсу, дискурс-аналізу, дискурсивної лінгвістики.

Список використаних джерел

1. Борботько В.Г. Элементы теории дискурса. – Грозный, 1989. – 81 с.
2. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Під заг.ред. Шевченко І.С.: Монографія. – Харків: Константа. – 2005. – 356 с.
3. Звегинцев В.А. Предложение и его соотношение к языку и речи. – М.: МГУ, 1976. – 170 с.
4. Ільченко О.М. Етикет англомовного наукового дискурсу: Монографія. – К.: ІВЦ "Політехніка", 2002. – 288 с.
5. Кох В.А. Предварительный набросок дискурсивного анализа семантического типа // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 163.
6. Мороховський А.Н. К проблеме текста // Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. тр. – К.: КГПИИЯ, 1989. – С. 5 – 8.
7. Почепцов Г.Г. (мол.) Теорія комунікації. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ "Київський університет", 1999. – 308с.
8. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник. – К.: АртЕк, 1998. – 336 с.

БЛАНК ВІДОМОСТЕЙ ПРО АВТОРА І ПУБЛІКАЦІЮ

Прізвище, Ім'я, По батькові	Мойсеєнко Світлана Миколаївна
Науковий ступінь (за наявності)	
Вчене звання (за наявності)	
Установа (місце роботи/навчання)	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»
Телефони для зв'язку (обов'язково вказати код міста)	дом. тел. 8 (044)5357349 моб. тел. 80973869005
E-mail	moseyenko@bignir.net
Адреса для пересилки збірника (обов'язково вказати поштовий індекс)	02097 м. Київ, вул. Радунська 9а, кв.97
Назва публікації	Основні підходи та методи дослідження дискурсу
Назва секції	Філологія
Кількість сторінок	4
Кількість збірників	1

Квитанція
 АРСЕННІДЖЕ ВІДЛІЧЕННЯ № 8451 ДБ
 8451/0512-3/030 02/09/2009 17:53:2107
 P/P: 2600704140006
 MID: 321583
СУМА = 80.00
 Касир: [705] Стецько Е.І.

Дата здійснення операції: *2.09.2009*

Сума:	<i>80 грн</i>		
Платник:	<i>Мойсеєнко С.М.</i>		
Місце проживання:	<i>м. Київ, вул. Радунська 9^а кв. 97</i>		
Отримувач:	Назва: <i>ТОВ «Аудит-Експерт»</i>		
Код:	Розрахунковий рахунок:	МФО банку:	
<i>35835257</i>	<i>2600704140006</i>	<i>321983</i>	
Призначення платежу:			
Платник: <i>[підпис]</i>	Контролер:	Бухгалтер:	Касир: